

01.06.2010

Gudnejahtton báikenammaáššedovdi Ilmari Mattus, Meahcceráđdehusa ovddasteaddjit ja buorit olbmot

Arvoisa paikannimiasiantuntija Ilmari Mattus, Metsähallituksen edustajat ja hyvä yleisö,

Mus lea illu buktit sámedikki dearvvahusa dán Nuorta-Anára sámegiel báikenamaid allaárvosáš almmustuhtindilálašvuhtii. Lean hui ilus, ahte meahcceráđdehus lea bidjan návccaid sámegiel báikenamaid čoaggimii. Sámedikki ságadoallin lean čeavlái, go min bargi lea čoaggán divrras sámi kulturárbevieru nu ahte dat lea buohkaid olámuttos. Ieš báikenamaid čoaggin dieđán, man stuora bargobidjosis lea jearaldat. Lean hui ilus, go sápmelaččat oidnet báikenamaid mearkkašumi ja mávssolašvuoda. Lea dehálaš, ahte báikenamat čooggojuvvojit sámi kultuvrra dárbbuid várás, ii váldokultuvrra dutkandárbbuid geažil. Lean hui movttet das, ahte Anára guovllu báikenamat, mat mitalit Suoma buot golmma sámi kultuvrra vuorrováikkuhusas ja guovllu ássanhistorjjás, leat gokčevaččat čooggojuvvon sihke elektrovnnalaš ja báberhápmái.

Minulla on ilo olla tuomassa saamelaiskäräjien tervehdys tähän Itä-Inarin saamenkielisten paikannimien juhllaiseen julkistamistilaisuuteen. Olen hyvin iloinen, että Metsähallitus on panostanut saamenkielisten paikannimien keräämiseen. Saamelaiskäräjien puheenjohtajan olen ylpeä, että meidän työntekijämme on kerännyt arvokasta saamelaista kulttuuriperintöä julkisesti saataville. Itse paikannimiä keränneenä tiedän, miten suuresta työpanoksesta on kyse. Olen hyvin iloinen, että saamelaiset itse näkevät paikannimien merkityksen ja tärkeyden. On tärkeää, että paikannimiä kerätään saamelaiskulttuurin tarpeita varten, ei valtakulttuurin tutkimustarpeiden johdosta. Olen hyvin iloinen, että Inarin alueen paikkainimet, jotka kertovat Suomen kaikkien kolmen saamelaiskulttuurin vuorovaikutuksesta ja alueen asutushistoriasta, on kerätty kattavasti sekä elektroniseen että paperimuotoon.

Mu mielas sámegiel báikenamaid mearkkašupmái ja čoaggima dárbei ii leat servodagasteamet giddejuvvon dárbahassii fuomášupmi. Báikenamat eai leat duššebeare geográfalaš attribuhtat, muhto dat mitalit guovllu historjjás, ealáhusain, luonddubirrasis dan elliidisguin ja šattuidisguin, olbmo ja luonddu vuorrováikkuhusas ja juobe oskku historjjás. Báikenamat leat kulturdutki árdnaáiti. Báikenamat mitalit dihto muddui maid orrunhistorjjás ja sámi kultuvrra gárganeamis, ealáhusaid earáhuvvama sáhtá čuovvut maid báikenamain.

Saamenkielisten paikannimien merkitykseen ja keräämisen tarpeeseen ei ole yhteiskunnassamme kiinnitetty mielestäni riittävästi huomiota. Paikannimet eivät ole vain maantieteellisiä attribuutteja, vaan ne kertovat alueen historiasta, elinkeinoista, luonnonympäristöstä sen eläimiseen ja kasveineen, ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta sekä jopa uskontohistoriasta. Paikannimet ovat kulttuurintutkijan aarreaitta. Paikannimet kertovat osaltaan myös asutushistoriasta ja saamelaiskulttuurin kehittymisestä, elinkeinojen muuttumista voi seurata myös paikannimissä.

Lea dehálaš sirdit nuorat sámi bulvii báikenamaid dieđu ja sávannai, ahte odđa Nuorta-Anára gárta rievtttes báikenamaiguin váldojuvvo oahpahusa oassin dáppe Anáris ja nuorra sápmelaččaide ja

suomelaččaidenai mitaluvvolii guovllu historjjás maiddái báikenamaid mielde. Sávannai, ahte guovllu skuvllaide doaimmahuvvolii dát dehálaš girji oahpahusa duvddan oahpponeavvun. Ilmari Mattusa 8000 báikenama čoaggin lea hui dehálaš maid danin, ahte dat doarju sámegeiela seailuma ja bajida sámegeiela árvvus atnima. Sávannai, ahte dán barggu maŋŋel Nuorta-Anára guovllu gárttat rievdaduvvojit nu ahte guovllu báikenamain adnojuvvo vuohččan sámegeiel namma ja dainna lágiin sirdojuvvo rievtties diehtu guovllus ja dan kultuvrras. Báikenamat eai leat dušše sánit, muhto dat dollet sisttis kultuvrralaš dieđu. Mattusa báikenammagiriji bládedettiin muhtin báikenamaid riegádanhistorjá lea juobe unna mitalusaš, máinnas, mannaiáiggi oassi sátnin ovddit buolvvain.

On tärkeää siirtää nuoremmalle saamelaisukupolvelle paikannimen sisältämää tietoa ja toivonkin, että uusi Itä-Inarin kartta oikeine paikannimineen otetaan osaksi opetusta täällä Inarissa ja nuorille saamelaisille ja suomalaisillekin kerrottaisiin alueen historiasta myös paikannimien avulla. Toivonkin, että alueen kouluille toimitettaisiin tätä julkaisua avuksi opetuksessa. Ilmari Mattuksen 8000 paikannimen kokoaminen on hyvin tärkeää myös siksi, että se tukee saamen kielen säilymistä ja nostaa saamen kielen arvostusta. Toivonkin, että tämän työn jälkeen Itä-Inarin alueen karttoja muutetaan siten, että alueen paikannimistä käytetään ensisijaisesti saamenkielistä nimeä ja täten välitetään oikeaa tietoa alueesta ja sen kulttuurista. Paikannimet eivät ole vain sanoja, vaan pitävät sisälleen kulttuurista tietoa. Mattuksen paikannimistöä selatessa muutamien paikannimien syntyhistoriana on jopa pieni tarina, katkelma menneisyydestä viestinä edellisiltä sukupolvilta.

Báikenamaide laktása maid politihkka. Láddelaš ássama lassáneami mielde sámiid ruovttuguovllu báikenamaid láttiiduhte ja sápmelaš namat buhtejuvvo látti namaiguin. Juo dalle ipmirduvvui, ahte báikenamaiguin sáhtta ákkastallat kultuvrra mieldeorruma guovllus ja čujuhit guovlluid hálddašeami. Báikenamaid politihkalaš luonddu mitala hui bures ránnáriikka Ruošša jurddašeapmi gárttaide ja báikenamaide. Ruoššas sámegeiel báikenamat leat eanas lágaheamit ja dárkilis gárttaid ráhka-deapmi lea lobihis dahku, ja earenoamážit gárttaid riikkas eret doalvun lea lágaheapmi. Báikenamain ballet Ruoššas dan dihte, ahte dat dollet sisttis politihkalaš oli. Báikenamat mitalit guovllu eakti ja rievtties ássanhistorjjá.

Paikannimiin liittyy myös poliittisuus. Suomalaisen asutuksen lisääntyttyä saamelaisten kotiseutualueella paikannimiä suomalaistettiin ja saamelaisia nimiä korvattiin suomalaisilla. Jo tällöin ymmärrettiin, että paikannimien avulla voidaan perustella kulttuurin läsnäoloa alueella ja osoittaa alueen hallintaa. Paikannimien poliittisesta luonteesta kertoo hyvin naapurimaan Venäjän suhtautuminen karttoihin ja paikannimiin. Venäjällä saamenkieliset paikannimet ovat pääosin laittomia ja tarkkojen karttojen laatiminen on luvatonta, ja ennen kaikkea karttojen maasta vienti on laitonta. Paikannimiä pelätään Venäjällä niiden sisältämän poliittisen ulottuvuuden johdosta. Paikannimet kertovat alueen aitoa ja oikea asutushistoriaa.

Ruoššas lea easkabáliid gávdnon 1940-logu gárta Ruošša Sámis. Dutki Leif Rantala lea doaimmahan dán jagi giđa ođđa lágádussan Guoládaga gártta, mas leat sulaid 1300 báikenama ja dasa gullevažžan ohcu. Gárta lea lágaheapmi Ruoššas dárkilivuodas ja sámegeiel báikenamaid geažil. Suoma sápmelaččaide gártta gávdnon lea dehálaš, daningo dáláš Ruošša viidodagas leat nuortalaččaid sohkaeatnamat. Dát báikenamat leat maid Suoma sápmelaččaide historjá. Dánnai čuovggas lea hui dehálaš, ahte báikkiide máhcahuvvojit daid rievtties namat ja divoduvvo maiddái historjá.

Venäjältä on vastikään löytynyt 1940-luvulta peräisin oleva kartta Venäjän saamelaisalueelta. Tutkija Leif Rantala on toimittanut tämän vuoden keväällä Kuolan niemimaan n. 1300 paikannimeä sisältävän kartan ja siihen liittyvän hakemiston uutena laitoksena. Kartta on ollut Venäjällä laitton tarkkuutensa ja saamenkielisten paikannimien vuoksi. Suomen saamelaisille kartan löytyminen on tärkeää, koska nykyisen Venäjän alueella on kolttasaamelaisten sukualueita. Nämä paikannimet

ovat myös Suomen saamelaisten historiaa. Tässäkin valossa on hyvin tärkeää, että paikoille palautetaan niiden oikeat nimet ja korjataan myös historiaa.

Sámegiellat báikenamaid čuoaggin lea bázáhallan eará gárganeamis ja čuoagginbarggus lea olu ovddideamoš ja báikenamaid gokčevaš čuoaggin gáibida viiddes ovttasbarggu meahcceráhusa, sámedikki, ruovtteen dutkanguovddáza ja Sámi musea Siidda gaska. Lea earenoamáš dehálaš, ahte dálá teknologija fállan vejolašvuodát váldojuvvojit vuhtii sámegiellat báikenamaid čuoaggin ja dat báikenamat, mat juo leat furkejuvvon sirdojuvvojit báikediehtovuđđui. Lean ilus go Nuorta-Anára báikenamat gávdnojit dálá áigge báikediehtovuodus. Sámegiellat báikenamaid čuoaggin ii leat bun-carin dušše dieđuid boaresáigásaš furkkodanhápmi, muhto maiddái boasttodieđut. Sámegiellat báikenamaid leat čuoagán ee. suomelaš dutkanmátkkálaččat ja dutkit.

Saamenkielisten paikannimien kerääminen on jäänyt jälkeen muusta kehityksestä, ja keräämistyössä on paljon kehitettävää ja paikannimien kattava kerääminen edellyttää laajaa yhteistyötä niin metsähallituksen, saamelaiskäräjien, Kotuksen kuin saamelaismuseo Siidan kesken. On ensiarvoisen tärkeää, että nykyteknologian tarjoamat mahdollisuudet otetaan huomioon saamenkielisten paikannimien keräämisessä ja olemassa olevat paikannimet siirretään paikkatietokantaan. Olen iloinen, että Itä-Inarin paikannimet löytyvät tätä nykyä paikkatietokannasta. Saamenkielisten paikannimien kokoamisessa ei ole ongelmana vain tietojen vanhanaikainen tallennusmuoto, vaan virheelliset tiedot. Saamenkielisiä paikannimiä ovat keränneet mm. suomalaiset tutkimusmatkailijat ja tutkijat.

Kultuvrra olggobeale dutkiin ii leat leamaš dárbahassii diehtu sámi eatnama geografijas, gielas ja kultuvrras, vai čoggojun báikenamat livčče gokčevaččat ja rievttas hámis. Sámegiellat báikenamaid čuoaggin dutkit galget dárkkistit sierra čuoaggin dieđuid riektatvuoda ja dat lea danin njoazes bargu. Dasa lassin báikenamaid čuoaggin gáibida duovdagiid dovdi sápmelaččaid jearahallamiid. Mattus leanai ánsolaččat iežas barggus jearahallan guovllu sápmelaččaid. Sámegiellat báikenamaid čuoagginbarggus lea hoahppu daningo vuorrasit sápmelaš buolva jávká min olameahtumii ja doalvu mielddis dehálaš ja divrras dieđuid sámi báikenamain ja árbevirolaš dieđus. Bárgu gáibida olu, muhto dat maid addá olu. Ilmari Mattusa čuoaggin diehtovuodđu lea sámi kulturárbevieru oassi ja barggu mearkkašupmi stuorru ah stuorru ja geažos áigge.

Kulttuurin ulkopuolisilla tutkijoilla ei ole ollut riittävästi tietämystä saamelaisten kotiseutualueen maantieteestä, kielestä ja kulttuurista, jotta kerätyt paikannimet olisivat kattavia ja oikeita. Saamenkielisiä paikannimiä kokoavien tutkijoiden tulee tarkistaa eri kerääjien keräämien tietojen oikeellisuus ja työ on täten hidasta. Lisäksi paikkanimien kerääminen edellyttää alueen tuntevien saamelaisten haastatteluja. Mattus onkin ansiokkaasti omassa työssään haastatellut alueen saamelaisia. Saamenkielisten paikannimien keräämisellä on kiire, koska vanhempi saamelaiskäräjäliikkuu pois tutkimuksen ulottumattomiin vieden mukanaan tärkeää tietoa saamelaisista paikannimistä ja perinteisestä tiedosta. Työ on vaativaa, mutta antoisaa. Ilmari Mattuksen kokoama tietokanta on osa saamelaista kulttuuriperintöä ja työn merkitys kasvaa entisestään ja ajan kuluessa.

Lea dehálaš, ahte meahcceráđdehus oaidná ovddasvástádusa sámi ruovttuguovllus lundui laktásan árbevirolaš dieđu ja kulturárbevieru čuoaggin. Muittuhan goitge, ahte dat bargu lea easka álgu, ja sámegiellat báikenamaid čuoaggin galgá joatkit maid eará sajes sámiiid ruovttuguovllus. Sámediggi oaidná meahcceráđdehusa barggu hui mávssolažžan, ja sávvatnai, ahte sáhttit čavget ovttasbarggu vel ovdalaččasnai sámi kulturárbevieru gáhttemis ja báikenamaid čuoaggin.

On tärkeää, että metsähallitus näkee vastuun saamelaisten kotiseutualueella saamelaisten luontoon liittyvän perinteisen tiedon ja kulttuuriperinnön keräämisestä. Muistutan kuitenkin, että tämä työ on vasta alkua, ja saamenkielisten paikannimien keräämistä tulee jatkaa myös muualla saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaiskäräjät näkee metsähallituksen työn hyvin tärkeänä, ja toivommekin,

että voimme tiivistää yhteistyötä entisestään saamelaisen kulttuuriperinnön vaalimisessa ja paikannimien keräämisessä.

Dego dadjennai, baikenamat leat sámi lundui čadnon árbevirolaš dieđu oassi. Dán dieđu suodjala Suoma ratifiseren biodiversitehta artihkal 8 (j). Sámediggi ja meahcceráđdehus leaba mielde bargoavkkus, mii ollašuhá artihkkala Suomas. Mun sáhtán duhtavašvuodain ilmmuhit, ahte leat mearridan álggahit meahcceráđdehusa ja sámedikki gaskka čilgenbarggu das mot sámegiel báikenamaid galggalii čoaggit, koordineret ja furkkodit etihkalaš vuogi mielde ja biodiversiteht-tasoahpamuša rávvagiid mielde. Dán barggus dárbbahit áššedovdamuša ja jáhkán Ilmari Mattusa leat buorrin doarjjan min bargui. Dán barggus mii galgat maid suokkardit mot oažžut sámi báikenamaid máhccat sámi servošii ruovttoluotta ja servoša atnui. Interneahtta fállá odđa vugiid, muhto interneahtta ii leat buot sápmelaččaid olámuhttos.

Kuten totesinkin, paikannimet ovat osa saamelaisten luontoon sidottua perinteistä tietoa. Tätä tietoa suojelee Suomen ratifioima biodiversiteettisopimuksen artikla 8(j). Saamelaiskäräjät ja metsähallitus ovat edustettuina artiklan toimeenpanoa Suomessa valmisteleavassa työryhmässä. Voin tyytyväisyydellä ilmoittaa, että olemme päättäneet aloittaa metsähallituksen ja saamelaiskäräjien kesken selvitystyön siitä miten saamenkielisiä paikannimiä tulisi kerätä, koordinoida ja tallentaa eettisesti ja biodiversiteettisopimuksen ohjeiden mukaisesti. Tässä työssä tarvitsemme asiantuntemusta, ja uskon Ilmari Mattuksen olevan hyvänä tukena työllemme. Tässä työssä meidän tulee pohtia myös sitä, miten saamme palautettua paikannimet saamelaisyhteisölle takaisin ja yhteisön käyttöön. Internet tarjoaa uusia keinoja, mutta internet ei ole kaikkien saamelaisten ulottuvilla.

Hálddahusa ođastusat ja almmolaš bálvalusaid ruhtadeami unnun ruđalaččat heajos áiggis uhkida sámegiel báikenamaid čoaggima ja furkkodeami. Sámegiel báikenamaid čoagginovddasvástáduš lea dálá áigge ruovttueatnan giellaid dutkanguovddážiš, muhto dat ii leat mángga jáhkái čoaggán odđa báikenamaid dehe dahkan odđaáigásažžan diehtovuoduidis.¹ Kotusa oba boahhteáigi lea vára vuolde, dan giellagáhtten ja várra maid báikenammabarggut evttohuvvojit sirdojuvvot universitehtaide ja barggut rievddale universitehtaid rollaid geažil dutkiid virgin almmá áššehasbálvalanbargguid. Dilli lea seavdnjat, ja dat sáhtá doalvut sámegiela gáhttema ja báikenamaid čoaggima ruovttoluotta 1900-logu álggu dássái. Lea dehálaš, ahte meahcceráđdehus lea deavdime Kotusa báikki báikenamaid čoaggimis, muhto jatkolašvuoda dorvvasteami várás báikenamaid čoaggin- ja furkkodanovddasvástáduš galggalii čohkkejuvvot ja resurserejuvvot sámi kulturiešstivrema oassin.

Hallinnon uudistukset ja julkisten palvelujen rahoituksen pieneminen taloudellisessa taantumassa uhkaavat saamenkielisten paikannimien keräämistä ja tallentamista. Saamenkielisten paikannimien keräysvastuu on nykyisin kotimaisten kielten tutkimuskeskuksella, mutta se ei ole moniin vuosiin kerännyt uusia paikannimiä tai modernisoinut tietokantoja.² Kotuksen koko tulevaisuus on vaarassa, sen kielenhuolto ja ilmeisesti myös paikannimitehtävät esitetään siirrettäväksi yliopistoille ja tehtävät muuttuisivat yliopistojen rooleista johtuen tutkijoiden viroiksi ilman asiakaspalvelutehtäviä. Tilanne on synkkä, ja voi viedä saamen kielen huollon ja paikannimien keräämisen takaisin 1900-luvun alun tasolle. On tärkeää, että metsähallitus on ollut täyttämässä Kotuksen paikkaa paikannimien keräämisessä, mutta jatkuvuuden turvaamiseksi paikannimien keräämis- ja tallentamisvastuu tulisi keskittää ja resursoida osaksi saamelaista kulttuuri-itsehallintoa.

¹ Sivvan RGDG:a sámegiel báikenamaid unnánaš čoaggimii lea dan giellapolitiikka ja sámegiel bálvalusaid unnánaš resurseren. RGDG:s lea okta davvisámegiela giellagáhttejeaddji/dutki ja okta oasseáigásaš anársámegiela giellagáhttejeaddji/dutki, ja dáiguin virggiiguin lea veadjemeahttan čoaggit gokčevaččat sámegiel báikenamaid. RGDG ii leat maid ruhtadan sámegiel báikenamaid oažžuma báikedihtovuodui.

² Synnä Kotuksen saamenkielisten paikannimien keräämisen vähyyteen on sen kielipolitiikka ja saamenkielisten palvelujen vähäinen resursointi. Kotuksessa on yksi pohjoissaamen kielenhuoltaja/tutkija ja yksi osa-aikainen inarinsaamen kielenhuoltaja/tutkija, ja näillä viroilla on mahdotonta kerätä kattavasti saamenkielisiä paikannimiä. Kotus ei ole rahoittanut myöskään saamenkielisten paikannimien saattamista paikkatietokantaan.

Lea dehálaš gávnnaht, ahte buoremus vuohki sealluhit báikenamaid leat geavahit daid. Sámegiel báikenamaid seailun iige dušše relihkan historjjás gáibida sámegiela ja árbevirolaš ealáhusaid seailuma. Earenoamáš dehálaš lea, ahte sámi nuorain lea vejolašvuotta máhccat árbevirolaš ealáhusaide ja oahppat historjjásteaset ja luonddus dego maid oahppat geavahit báikenamaid. Dasa lassin lea dehálaš, ahte skuvllain oahpahuvvo báikenamain ja sirdojuvvo sámiid árbevirolaš diehtu. Sámediggi ja meahcceráđdehus sáhtáleigga bargat ovttaráđiid maid dán áššis luonddu mánggahápmásašvuoda dehege biodiversiteahta oassin ja boktalit sierra eiseválddiid oahpásnuvvat lundui ja dan mánggalágánvuhtii sámi kultuvrra oassin.

On tärkeää todeta, että paras keino säilyttää paikannimet on käyttää niitä. Saamenkielisten paikannimien säilyminen käytössä eikä vain reliikkeinä historiasta edellyttää saamen kielen ja perinteisten elinkeinojen säilymistä. Erityisen tärkeää on, että nuorilla saamelaisilla on mahdollisuus palata perinteisiin elinkeinoihin ja oppia historiastaan ja luonnosta sekä oppia käyttämään paikannimiä. Tämän lisäksi on tärkeää, että kouluissa opetetaan paikannimistä ja siirretään saamelaisten perinteistä tietoa. Saamelaiskäräjät ja metsähallitus voisivat tehdä myös tässä asiassa yhteistyötä osana luonnon monimuotoisuusvuotta ja herätellä eri viranomaisia tutustumaan luontoon ja sen moninaisuuteen osana saamelaiskulttuuria.

Lean ilus, ahte bessen buktit sámedikki dearvvahusa dán dilálašvuhtii. Sávan, ahte beasan lagašáiggiid buktit sámedikki dearvvahusa seammalágán dilálašvuodaide miehtá Sámi. Sávan, ahte dát dilálašvuotta lea báhccanlávdi dasa, ahte sámegiel báikenamaid mearkkašupmi ipmirduvvo maid gielddaid eiseválddiid olis ja oahpahusas.

Olen iloinen, että sain tuoda saamelaiskäräjien tervehdyksen tähän tilaisuuteen. Toivon, että saan lähiaikoina tuoda saamelaiskäräjien tervehdyksen vastaaviin tilaisuuksiin ympäri Saamenmaata. Toivon, että tämä tilaisuus toimii ponnahduslautana sille, että saamenkielisten paikannimien merkitys ymmärretään myös kunnan viranomaisissa ja opetuksessa.

Giittán vel oktii beroštumis.

Kiitän vielä kertaalleen mielenkiinnosta.